

KETTEN EGY NEMZEDÉKBŐL

A mai magyar líra többek között annak köszönheti sokat emlegetett elevenségét, sokarcúságát és izgalmasságát, hogy az ígéretes pályakezdők hada éppúgy megtalálható benne, mint azoknak az idős (?) költőknek a sora, akik sok-sok verskötetettel a hátuk mögött is képesek önmaguk megújítására, tudnak korábbi költészetükhöz képest így vagy úgy újat és jobbat adni — nem is beszélve a közbeeső skála gazdagságáról! Ma már ebbe az utóbbiba, az életkorban, költői szemléletben, magatartásban és stílusban nagyon sokszínű „derékhadba” tartozik — mint ennek legfiatalabb generációja — a kötettel először a 60-as évek elején-közepén jelentkezők, a mai 30 év körüliek nemzedéke is, az Ágh Istváné és Buda Ferencé.

Bizonyos szempontból az ilyen pozíciójú korosztály mindig speciális figyelmet érdemel. Mégpedig azért, mert az értékek igazi vízvázalasztója, a tehetség mértékének nagyjából megbízható mutatója általában a második-harmadik kötet. Ezzel korántsem az első kötetek fontosságát akarjuk lebecsülni, s azt sem állítjuk, hogy nem rajzolódnak ki már azokban valamiféle erővonalak. Mégis, a bizonytalansági fok akkor még számos ok miatt igen nagy, s mert a poétákról is elmondható, hogy sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak, legtöbbször még vajmi nehéz megítélni, ki az egyik és ki a másik.

Ágh István immár harmadik, Buda Ferenc pedig második kötetével bizonyította meggyőzően nagy tehetségét. Nevük, méltatásuk már régebbi kritikákban, tanulmányokban is sokszor szerepelt egymás mellett, arról tanúskodva, hogy mélyebb, lényegibb rokonvonások húzódnak meg lírájukban annál, mint hogy csupán a véletlen, külsőleges apropó, most pl. kötetük megjelenésének időbeli közelsége hozná össze őket. A paraszti származástudat mindkettőjük emlék- és témavilágában fontos szerepet játszik, de közös az igény a falu-élmény, a haza s az egyetemes emberi összekapcsolására-összehangolására is, s egyaránt jellemzőjük egyfajta mélyről feltörő, szigorú felelősségtudat az emberért és az ebből adódó komor hangszín.

Persze a „nemzedék” kategóriája már elvileg is kétarcú: a társadalmi egészről illetően lényegében azonos költői startkörülmények és általában a társadalom egészére felől érkező viszonylag egységes hatások, tehát az integráló tényezők mellett nem kevésbé fontos és szükséges a differenciáltság, a különbségek megléte és szemügyre vétele. Ágh és Buda kötetének összevetése ilyen szempontból is tanulságos.

ÁGH ISTVÁN: A TÜNDEK MEGKÖTÖZÉSE*

című kötetének legszembetűnőbb jegye, egyben költői alkotásmódjának lényege az a bravúros, de természetes könnyedséggel, szinte észrevétlenül végrehajtott síkváltogatás, pontosabban a tárgyi és lelki valóságsíkoknak az a szimultaneitása, ahogyan a külső és a belső történéseket egymásba játszatja. Ennek a módszernek — amit legérzékletesebben talán Illyés Gyula egyik verssorát kölcsönvéve jellemezhetünk: „Mint filmen, ha film tűnik át” — egyik legszebb példája a *Fejem fölé* ciklus.

Tárgyi, epikai kerete jugoszláviai utazás, néhány helyen erről kimondva is szól a költő. A konkrét útiképeket azonban át- meg átszövik a belülről kivetülők: a sze-

* Magvető Könyvkiadó, 1971.

mélyes múlt régi emlékei (IV—V.), a haza s az otthon képe (VII—VIII.; XII—XIII.; ez utóbbiak Nagy László *Zöld Angyal*-át idézik fel az olvasóban), majd az örök, nagy kérdések, élet-halál problematikája (XV—XVI—XVII.). Nincs itt semmiféle szigorú ok-okozati kapcsolat, az egyes lélekrétegek látszólag teljesen önkényesen és motívatlanul törnek elő, ám a ciklus éppen így művészi és gondolatilag is sokatmondó: mindezek a „vérében vannak”, nem kell semmilyen külön kiváltó ok ahhoz, hogy felbukkanjanak tudatában. Ilyen értelemben mély jelentésű hazafias vers is ez, nem külsőleg és deklaratíve, hanem legbelső mondandójával. Emellett a ciklus már magával e kompozícióval is kifejezi az empirikus és elvont, s az egyén-haza-örök emberi elválaszthatatlanságát, amire egyébként véleményünk szerint a *Fejem fölé* cím is utal.

Ehhez az „áttűnés” költői módszerhez szerencsésen társul gazdag képfantáziája, a nagy távlatú asszociációk egymásutánjára, rendszerére építő képalkotása. A bibliai témájú, de a költő legszemélyesebb érzéseit kimondó *Sivatagi testamentum* c. költeményben pl. így írja le a legvégletesebb magányt:

*és útja lett vadak nyoma,
ágya holdfényben sziklaárny,
fedele szél, ablaka szél,
tenyere tányér és pohár*

A *Fegyverek* c. versében pedig így festi a háború képeit:

*farkasok kujtorogtak ágyakig, ágy alá kotortak
könyvet, cipőt, alvók fülébe szagoltak, s jöttek
a hajnalok ágyúcsótorkolatból, lila tűz,
hasravágódó tömeg, a hóviharban katonák
tüzet gyújtottak ujjuk alá, autók horkantak,
gyerekek veszték el, kettészakadást álmodtak
az anyák, s a férfiak
csak mentek, mentek a láthatárból kifelé*

Ezek a hol szorosabban, hol lazábban összefüggő képsorok jól szolgálják, követik-kifejezik a külső és belső motívumok bonyolult mozgását. Ághnak azok a versei — és a kötet nagyobb része ilyen —, amelyekben az áttűnéseknek tartalmas funkciójuk van, és az összefogott, egységes képrendszer is megteremtődik, nagyon szépek (pl. a már idézettekén kívül a *Virágnnyílásból földbe*, *Költőzködő*, *Lamentáció a kutyákért*, *Az utolsó hónap ünnepei*, *Skarabeusz-szemű*, a *Fejem fölé* ciklus több verse, főleg a XVII., a „Hajlékom, földbemélyülő életem” kezdetű, ez a nagyon nagy vers).

Nem ritka azonban ebben a kötetben az sem, hogy az áttűnések kivehetetlenül elmosódnak, az asszociációkat összekötő szálak teljesen hiányoznak vagy felfedezhetetlenek; amikor ez az Ághra jellemző sajátos lírai villódzás annyira légiessé és illékonyvá válik, hogy a vers megfoghatatlan lesz, követhetetlen gondolat- és képkapcsolások halmaza, amiben ugyan majd mindig található egy-két frappáns és megragadó kép, részlet, de a vers egész megbomlik, szétesik.

Reméljük, a további belső költői fejlődés meghozza azt a nagyobb fegyelmet, ami most még meglevő asszociációs szertelenségeinek visszább szorulását eredményezi; mint ahogy az is joggal remélhető, hogy a mostani költészetét bizonyos szempontokból jellemző monotonitát megszünteti. Érdekes, hogy amennyire gazdag Ágh témaköre és képi világa, annyira szűk a skálája érzelemintenzitásának, és annyira egyképletű a verselése. A *tündér megkötözésé*-n csaknem egyforma, a közepesnél valamivel erősebb affektivitás és visszafogott, komor meditáló-kijelentő tónus húzódik végig. Érzelemhullámozás, szélsőségesebb, hevesebb szenvedélyek, indulatok éppúgy nem találhatók benne, mint a derűsebb, világosabb színek. A további költői kiteljesedés nélkülük, mint a már meglevő alaphang kiegészítői és árnyalói nélkül nehezen képzelhető el, s ugyanezt mondhatjuk analóg módon verseléséről is.

Ha Ágh István lírájában van valami „légies”, akkor

BUDA FERENC: ÉBRESSZEN ARANYSÍP*

című kötetét az „anyagszerű” jelzővel illelhetjük. Nemcsak azért, mert a fa, a kő, az acél, a szikla, a beton és különösképpen a vas kedvelt motívuma, hanem mert a mindennapi lét tapasztalati szférája nála egyébként is sokkal közvetlenebbül van jelen. Az ő alkotó módszerének lényege: saját költői magatartásának direkt kifejezése. És ebben az összefüggésben az előbbi motívumok már a világszemlélet tükréi. A keménység, súlyosság képeinek kettős funkciója van: a munka, a gondok, az emlékek, az élet vassúlyát jelzik, de egyben a helytálló ember vasakarátát, törhetetlenségét is:

*Jó lelkiismerettel és elkészült elmével
állok ide, fegyvertelen. Meg nem puhultam,
meg sem lágyultam, alku ma sincs.
Szakadék életünk örökös küzdelem az
örömrért, maradék ifjúságunkért.
Konok hit nélkül nem megy. Nélkülünk ki
hajtaná végre a virradatot? Fűvek, levelek
hatalmára esküszöm.*

Virulj fel, szabadulás.

(Roham)

A „konok hit” magatartása az övé. Mások művészetéből, Adyéból és Veres Péteréből is ezt a vonást emeli ki (*Liliom és korbács, Péter*). Nem absztrakt, szólam-szerű hit ez: a megélés fedezete van mögötte, a megharcolás-megszenvédés hitelesítő. Nem idilli falukép az, amit Buda rajzol (*Mély sár, Erdő, falu, Szólatlatok, Vonatozók*). Elhisszük neki, hogy itt a „játszani kéne!” nosztalgijája csak vágy maradhat:

*játszani kellene! elég a vasból!
Csördül a zápor, ezüstös ostor,*

*teteje ezüst, arany az alja,
gurul a szívünk, két iker-alma,*

*játszani gyerünk! játszani! jól van!
„Kiskacsa fürdik fekete tóban” —*

*Nem megy a játék. Kezemben vas súly.
Zubogó vérem verése, lassulj.*

(Lennék kisgyermek)

Nem idilli, de nem is kilátástalan ez a falurajz. Ellenkezőleg. Buda Ferenc kötetének meggyőző ereje jórészt abból adódik, hogy a sötét színek végül mindig belülről kapnak fényt; hogy a falu felemelkedésének legbiztosabb zálogai maguk az ott élő emberek, az ő munkájuk. Buda versei végső soron erről az emberről szólnak, „Az emberről vallanak, aki nem kiált és nem lármáz, de / teszi a dolgát hite és. ereje szerint... Szólnak a népről, aki gyökeret ver és gyümölcsöt terem.” (*Kincseket őrzök*)

Ezáltal lesz a „konok hit” megalapozott bizakodás, és Buda Ferenc mondandója így nyer általánosabb, egyetemesebb értelmet is: örök és nemes embereszmény szólal meg benne, a küzdő emberé. Ez az egyéniség, magatartás — mint tartalmi elem —

* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970.

szépen tetten érhető formai hatásában, vetületében is. Akárcsak elemei és anyagai, a kő, az acél és a vas, versei is szilárd tartásúak, keményen megmunkáltak, csiszoltak, tömörök és súlyosak, megformáltságukkal is határozottságot, törhetetlenséget és erőt sugárzóak. Buda nem tartozik a termékeny költők közé. Az *Ébresszen aranyisp* vékonyka kötete hét év verseit tartalmazza. Ebben azonban a magas önmérce, benne ez a nagyfokú formai igényesség is szeneget játszik.

Ennyi és méltán felsorolt erény után bizonyos aggodalmunkat sem hallgathatjuk el Buda Ferencről szólva. Éppen a szilárd megszerkesztettség, a visszatérő motívumok rendszere, költő-magatartásának újbóli és újbóli direkt versebe foglalása kérdezteti meg féltőn velünk, hogy vajon ez a költői élménykör nem alakul-e majd az idők folyamán túlságosan zárt világgá? Olyanná, amelyben az új mondandó már nem megszüntetve-megőrizve viszonyul az alapvető problematikához, hanem végeredményben csak önmagát ismétli. S ha Ágh Istvánnál a túlságos „ellégiesedés” versélyéről szólunk, Buda Fenecnél a másik véglet, a közvetlen empiriába, tapasztalati világába való beszűkülés lehetősége kísért.

Mind Ágh Istvánnak, mind Buda Ferencnek a lényegét tekintve kialakult költői karaktere van. Számos hasonló jegyük ellenére más-más, sőt bizonyos értelemben ellentétes alkotásmódot, költőtípust képviselnek — mindegyiket magas szinten. Az egyik költői útnak is, a másiknak is megvannak a gazdag lehetőségei, de buklatói szintén. Bízvást gondoljuk, hogy — akár eddig — mindkettőjük pályája töretlen lesz.

VÖRÖS LÁSZLÓ

HAJNAL ANNA: PARTI VÁROS

Kihez fohászodott hajdan a „fórrás mellett” Hajnal Anna? Vörösmartyhoz, Petőfihez, Berzsenyihez. Ódákat fohászodott az elporladt mesterekhez, hogy magáról szóljon bennük. Így: „Messze hegyeken át közeleg már a nyár, / gyújtó lélegzete perzseli már szívem, / huszonhét esztendő! / delelőn van életem.” És így: „még bűneim is gyönyörűn fiatalok.” Már a kezdet kezdetén is visszafele néz életére, s megkapó örömmel, a jövőbe pedig költőileg nem annyira meggyőző, kissé patetikus programmal: „Látom mind a veszélyt, legyek égő kiáltás, / tunya alvók szívét végre ébresszem fel, / Berzsenyim óh taníts meg / ostoroznom a gyávéát!”

A kilencedik verseskötetre, harminchat év múltán az előbbi, az ódai sóhajtás maradt meg. S az égő kiáltásból bölcsse hamvadó fájdalom, a szívébresztésből a lélek ébresztése, az ostorozásból az önostorozás. De Hajnal Anna költészetét még most is ez a mondat határozza meg — legfeljebb többes számban mondja újra meg újra feleinek: „még bűneim is gyönyörűn fiatalok.” Mostani arcát éneklő verse főlé nem azt írja: Ónarckép, hanem azt: *Maszk*. „Tragikus maszk magas kothurnuson / lassú alak, tömb, nehézkes, sötét, / ősz, tépett haj, szem mélyen elborult / tekintet részből, mint sziklák mögül / jár köztetek idegen ismerős: / barátaim el ne forduljatok, / törött, mély hangon sírok értetek.”

Mit lát ez a szem, a mélyen elborult? Szép ifjakat (*József*), fakó öreg asszonyokat (*Két nő az utcán*). A résen át? Csak mintegy pillanatokra: a halált. A halált, amelynek olyan a szeme, mint a hajdani mesék szerint a kígyóé, iszonyatával bűvöl, igéz, fog, nem enged. Ő a mozdulatlan, az áldozat kúszik feléje. Vagy inkább megsejtett Gorgó-fej a halál: aki belenéz szemébe, elpusztul. A költő nagyon mélyen tudja ezt, s ha már nem mozdulhat a Fej közeléből, kerüli tekintetét, csupán érzékelleti, hogy itt a közelben. A várakozás balladái Hajnal Anna új kötetében föllel-